

Тополя Р. В.,кандидат юридичних наук, доцент,
головний судовий експертЧеркаського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру
Міністерства внутрішніх справ України

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСОБИ КОНТРОЛЮ ТА НАГЛЯДУ ЗА ЕКСПЕРТНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті проаналізовано адміністративно-правову природу контролю та нагляду у сфері судово-експертної діяльності як складових публічного адміністрування. Визначено сутність понять «контроль» і «нагляд» через їхнє тлумачення у правовій теорії та практиці. Контроль подається як ширший інститут, що охоплює перевірку виконання завдань і функцій підконтрольними суб'єктами, а також виконання інформаційно-аналітичної й корегувальної ролі. Нагляд має вужчий характер і застосовується у сферах підвищеної суспільної небезпеки, поєднуючи профілактику та можливість адміністративного примусу. Обґрунтовано, що судова експертиза є одним із ключових засобів доказування у кримінальному, цивільному та адміністративному процесах, тому результати експертних досліджень повинні перебувати під контролем. Незважаючи на гарантії незалежності експерта, законодавство передбачає низку організаційних і правових механізмів перевірки його діяльності. Проаналізовано порядок атестації та державної реєстрації методик проведення експертиз, ведення державного реєстру атестованих експертів, а також дисциплінарні заходи впливу. Особливу увагу приділено міжвідомчій координації та науково-методичному забезпеченню, які реалізуються через спеціально уповноважені органи. Судова практика підтверджує важливість контролю та нагляду у вигляді призначення експертиз, перевірки належності доказів, попередження експертів про відповідальність і зупинення провадження до отримання висновків. Зроблено висновок, що поєднання незалежності експерта з ефективними зовнішніми механізмами контролю створює оптимальний баланс між гарантіями професійної самостійності та забезпеченням об'єктивності результатів. Підкреслюється, що сучасна модель контролю й нагляду поєднує правові, організаційні та практичні засоби, які потребують подальшого розвитку, зокрема вдосконалення процедур рецензування, підвищення кваліфікації фахівців та запровадження єдиних стандартів оцінки якості.

Ключові слова: адміністративний нагляд, адміністративне право, адміністративний примус, атестація експертів, державний контроль, дисциплінарна відповідальність, доказування, законність, контроль, нагляд, органи публічної адміністрації, публічне адміністрування, реєстрація методик, судова експертиза, управлінські функції.

Topolia R. V. Administrative and legal means of control and supervision over expert activities in Ukraine

Abstract. The article analyzes the administrative and legal nature of control and supervision in the field of forensic activity as components of public administration. The essence of the concepts "control" and "supervision" is defined through their interpretation in legal theory and practice. Control is presented as a broader institution covering the verification of the performance of tasks and functions by controlled entities, as well as the performance of informational-analytical and corrective roles. Supervision has a narrower character and is applied in areas of increased social danger, combining preventive measures and the possibility of administrative coercion. It is substantiated that forensic examination is one of the key means of proof in criminal, civil, and administrative proceedings; therefore, the results of expert research must be subject to control. Despite the guarantees of the expert's independence, legislation provides a number of organizational and legal mechanisms for verifying his or her activity. The procedure for the certification and state registration of forensic methodologies, the maintenance of the state register of certified experts, as well as disciplinary measures, is analyzed. Special attention is paid to interdepartmental coordination and scientific-methodological support, which are implemented through specially authorized bodies. Judicial practice confirms the importance of control and supervision in the form of appointing examinations, verifying the admissibility of evidence, warning experts about liability, and suspending proceedings until conclusions are obtained. It is concluded that combining the independence of the expert with effective external control mechanisms creates an optimal

balance between guarantees of professional autonomy and ensuring the objectivity of results. It is emphasized that the modern model of control and supervision combines legal, organizational, and practical tools, which require further development, particularly the improvement of review procedures, professional training, and the introduction of unified quality assessment standards.

Key words: *administrative coercion, administrative law, administrative supervision, certification of experts, control, disciplinary liability, evidence, forensic examination, lawfulness, management functions, public administration, public authorities, registration of methodologies, state control, supervision.*

Вступ. У сучасних умовах становлення правової держави контроль і нагляд посідають особливе місце серед інструментів публічного адміністрування. Вони є невід'ємними складовими ефективного функціонування державних органів та гарантією дотримання законності у різних сферах суспільного життя. Одним із найбільш чутливих напрямів, де контроль і нагляд мають ключове значення, виступає судово-експертна діяльність. Саме вона забезпечує об'єктивність і достовірність доказів, які використовуються у кримінальних, цивільних та адміністративних процесах. Відтак, якість і прозорість експертних досліджень безпосередньо впливають на справедливість судових рішень та рівень довіри суспільства до правосуддя.

В адміністративному праві контроль визначається як перевірка виконання завдань і функцій підконтрольними суб'єктами, а також як процес усунення виявлених порушень. Нагляд, у свою чергу, спрямований на попередження та припинення правопорушень у сферах підвищеної суспільної небезпеки. Обидва інститути відображають специфіку публічної влади у забезпеченні правопорядку та законності. Водночас вони мають різний обсяг і характер застосування: контроль носить комплексний характер, а нагляд більш спеціалізований і превентивний. Їхнє поєднання створює цілісну систему адміністративно-правових засобів, які дозволяють ефективно впливати на сферу судово-експертної діяльності.

Правове регулювання у цій сфері передбачає низку організаційних і процедурних механізмів. До них належать атестація та державна реєстрація методик проведення експертиз, ведення державного реєстру експертів, дисциплінарна відповідальність, а також методичне забезпечення і міжвідомча координація. Важливу роль у системі контролю виконують центральні органи виконавчої влади, у сфері управління яких перебувають

експертні установи. Вони відповідають за дотримання законності, організацію рецензування висновків та впровадження єдиних стандартів діяльності.

Проблематика полягає у недостатній нормативній визначеності порядку контролю за діяльністю експертів, що створює ризики для об'єктивності результатів. Незважаючи на закріплену законом незалежність експертів, відсутність чітких і дієвих процедур оцінки якості їхніх висновків зумовлює можливість помилок або навіть зловживань. Деякі підзаконні акти передбачають лише формальні перевірки дотримання методик, що не завжди гарантує належний рівень достовірності. Водночас, у судовій практиці виникають ситуації, коли висновки експертів стають предметом сумнівів і потребують повторного дослідження. Це свідчить про необхідність посилення адміністративно-правових засобів контролю і нагляду, які мають поєднувати принципи незалежності та відповідальності.

Важливою особливістю є те, що контроль і нагляд у сфері експертизи реалізуються не лише державними органами, а й через процедури атестації та акредитації, які забезпечують перевірку кваліфікації спеціалістів і відповідності методик сучасним вимогам. Саме такі механізми створюють підґрунтя для формування довіри до експертних висновків, а також сприяють гармонізації національної практики з міжнародними стандартами. Залучення незалежних рецензентів і наукових рад дозволяє уникати упередженості та підвищує об'єктивність оцінки.

Актуальність обраної нами тематики зумовлена тим, що в умовах реформування судової системи та оновлення адміністративного законодавства питання контролю й нагляду за експертною діяльністю набуває особливої ваги. Висновки експертів залишаються одним із ключових елементів доказової бази, а тому від їхньої якості залежить справедливість

правосуддя та рівень захисту прав і свобод людини. Розробка ефективних адміністративно-правових засобів контролю і нагляду сприятиме зміцненню законності, підвищенню професійних стандартів експертів та формуванню довіри до судової влади в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До адміністративно-правового забезпечення експертної діяльності в Україні звертали свою увагу вчені В. Авер'янов, В. Атаманчук, В. Басай, П. Біленчук, Т. Водоп'ян, В. Галаган, В. Галуцько, А. Гірняк, Є. Додіна, Ф. Джавадов, Я. Журавель, Н. Загородня, О. Єщук, А. Іванищук, В. Ковальова, Р. Кляпчук, А. Лазебний, О. Михайлов, А. Нікуліна, І. Новіков, О. Олійник, І. Пиріг, В. Ревака, І. Сабадаш, О. Сабінін, М. Сегай, Е. Сімакова-Єфремян, Г. Стрілець, О. Угровецький, А. Фурман, В. Шепітько, С. Шестаков, О. Юнацький, В. Юрчишин, В. Юсупов та ін. Проте вони безпосередньо аналізованої нами проблематики не торкалися, присвятивши свої наукові пошуки найбільш загальним спеціальним або суміжним викликам.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії адміністративного права, доктринальних знань та діючого законодавства виявити та узагальнити адміністративно-правові засоби контролю та нагляду за експертною діяльністю в Україні.

Виклад основного матеріалу. Згідно із тлумачним словником української мови поняття «контроль» відображає процес перевірки, обліку та нагляду за діяльністю осіб чи організацій, що забезпечує упорядкування та відповідність певним нормам або вимогам; воно може позначати як саму дію нагляду, так і орган, який її здійснює, або ж узагальнено осіб, що виконують функцію контролерів [1]. В свою чергу поняття «нагляд» означає дію чи процес спостереження та контролю за діяльністю осіб або організацій з метою забезпечення відповідності певним вимогам, а також позначає органи чи групу осіб, які здійснюють таку функцію. Це узагальнене визначення відображає як сам процес наглядової діяльності, так і суб'єктів, що її реалізують [2].

В адміністративному праві розкривається співвідношення контролю та адміністративного нагляду як інструментів публічного адмі-

ністрування. Контроль визначається як вид діяльності публічної адміністрації, що полягає у перевірці та обліку виконання завдань і функцій підконтрольними об'єктами, а його мета полягає у виявленні відхилень від установлених вимог та забезпеченні адекватного реагування. Він виступає не лише каральним, а й інформаційно-аналітичним механізмом, що дозволяє отримати достовірні дані, усунути порушення й притягнути винних до відповідальності. Ознаками контролю є його здійснення виключно на підставі закону, спрямованість на забезпечення прав та інтересів громадян, а також можливість корекції адміністративно-правових режимів. У практичному вимірі він реалізується спеціалізованими інспекціями та службами у вузьких сферах, де існує значний суспільний інтерес. Натомість адміністративний нагляд має вужчий характер, оскільки поєднує профілактичні заходи з можливістю застосування адміністративного примусу. Його призначення полягає у спостереженні за дотриманням міжгалузевих правил у сферах підвищеної суспільної небезпеки та оперативному припиненні правопорушень [3, С. 253-255].

О. Юнацький підкреслює, що судова експертиза є одним із ключових засобів доказування у кримінальному провадженні, а тому її результати потребують належного контролю. Незважаючи на закріплену Законом незалежність експерта, принцип контролю за якістю його роботи не виключається, оскільки помилки або свідоме викривлення висновків можуть суттєво вплинути на результат справи. Вчений зазначає, що питання контролю законодавчо чітко не врегульовано, однак окремі підзаконні акти передбачають нагляд за дотриманням методик досліджень, який здійснюють керівники експертних установ. Водночас такий контроль має лише формальний характер і не забезпечує достатнього рівня якості. Виділяються різні види помилкових висновків експерта: спричинені наданням недостовірних матеріалів, навмисним викривленням чи власними експертними помилками. Наголошується, що завідомо неправдиві висновки повинні тягнути кримінальну чи адміністративну відповідальність, а експертні помилки виявлятися завдяки дієвому контролю якості [4].

Контроль та нагляд у сфері судово-експертної діяльності за Законом України «Про судову експертизу» здійснюються через визначені законом організаційні та правові механізми, що забезпечують законність, незалежність і об'єктивність експертних досліджень. Організаційно-управлінські засади діяльності державних спеціалізованих установ покладаються на міністерства та інші органи, у сфері управління яких вони перебувають, що передбачає контроль за дотриманням законодавства у цій сфері. Міністерство юстиції України виконує ключову роль у науково-методичному забезпеченні та контролі діяльності судових експертів, які не є працівниками державних установ. Важливим інструментом нагляду є ведення Державного реєстру атестованих судових експертів, куди включаються лише ті фахівці, які пройшли атестацію. Додатковим елементом контролю виступає атестація та державна реєстрація методик проведення експертиз, порядок яких визначається Кабінетом Міністрів України. Закон передбачає також дисциплінарну відповідальність експертів за порушення вимог, що включає визначений перелік проступків і можливість застосування конкретних стягнень. Підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності є подання відповідного державного органу, який виконує організаційно-управлінські функції у сфері експертизи. Для вирішення міжвідомчих питань контролю створюється Координаційна рада при Міністерстві юстиції України [5].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз» визначає комплексну процедуру розроблення, оцінки та впровадження методик у судово-експертну практику, яка виконує функцію контролю і нагляду за якістю експертної діяльності. Атестація методик, що передбачає рецензування звіту про наукову роботу та їх апробацію, є важливим елементом наглядового механізму, оскільки дозволяє перевірити обґрунтованість, ефективність та результативність методик перед їх застосуванням. Державна реєстрація методик здійснюється Міністерством юстиції України на підставі висновків Координаційної ради, що гарантує офіційне

визнання й контрольований доступ до них. Участь спеціалізованих установ та незалежних фахівців у рецензуванні і апробації підсилює прозорість процесу та виключає упередженість. Внесення до Реєстру підтверджує законність використання методики й створює підґрунтя для системного нагляду за її застосуванням у практиці. Порядок також передбачає внесення змін до методик у разі появи нових об'єктів чи технічних засобів, що забезпечує адаптивність системи контролю. Припинення застосування методик регламентується через рішення наукових рад і Координаційної ради, що є гарантією наглядової послідовності [6].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України» № 228 від 2 липня 2014 року визначає Міністерство юстиції як центральний орган виконавчої влади, що здійснює широкий спектр контрольних та наглядових функцій у різних сферах. Мін'юст уповноважений забезпечувати контроль за дотриманням прав людини і законодавства у сфері виконання кримінальних покарань та пробації, а також реалізацією прав засуджених і осіб, узятих під варту. Він здійснює нагляд за дотриманням законодавства при виконанні рішень судів та інших органів, а також у сфері примусового виконання. До контрольних функцій віднесено державну реєстрацію нормативно-правових актів міністерств та інших органів, скасування незаконних рішень про таку реєстрацію та перевірку їх відповідності закону. Міністерство контролює діяльність територіальних органів, підприємств і установ, що належать до його сфери управління, проводячи перевірки та службові розслідування. Крім того, Мін'юст здійснює контроль за діяльністю арбітражних керуючих, організацією їх роботи та дотриманням вимог законодавства про банкрутство. Важливим аспектом є нагляд за веденням державних реєстрів, які забезпечують прозорість і правову визначеність у сфері правовідносин[7].

Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Координаційну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України» № 778 від 16 листопада 1994 року визначає Координаційну раду як постійно діючий консультативно-дорадчий

орган, що забезпечує міжвідомчу координацію та методичне керівництво у сфері судово-експертної діяльності. До її завдань належить методичне забезпечення органів досудового розслідування, судів та суб'єктів судово-експертної діяльності, а також розгляд ключових міжвідомчих питань. У межах контрольних і наглядових повноважень Рада розглядає питання державної реєстрації методик, внесення змін до них чи припинення їх застосування, що фактично є формою наглядової діяльності. Вона визначає пріоритети науково-дослідних робіт і формує єдині підходи до розробки та впровадження нових методів експертизи. Координаційна рада також бере участь у створенні реєстрів методик і атестованих судових експертів, що слугує інструментом контролю за професійними стандартами. Її діяльність включає вдосконалення навчально-методичної роботи та забезпечення єдиного підходу до підготовки й підвищення кваліфікації експертів. Важливим елементом є вироблення рекомендацій щодо удосконалення законодавства у сфері судово-експертної діяльності [8].

Звертаючись до судової практики, варто зазначити ухвалу Волинського окружного адміністративного суду від 14 вересня 2018 року у справі № 803/1039/18, де суд здійснив контроль за дотриманням процесуальних вимог та нагляд за належністю доказів у сфері судово-експертної діяльності. У цій справі позивач оскаржив наказ про звільнення, стверджуючи, що дата у заяві про звільнення була внесена іншою особою. Суд, з метою перевірки достовірності та усунення сумнівів у доказах, призначив почеркознавчу експертизу, яка має визначити, ким саме виконано рукописні цифрові записи дат у заяві. Це рішення відображає застосування судового контролю через обов'язковість використання спеціальних знань для підтвердження або спростування обставин справи. Одночасно здійснено нагляд за діяльністю експертної установи, якій доручено проведення експертизи, із попередженням експертів про кримінальну відповідальність. Суд також зобов'язав позивача оплатити витрати на експертизу, що відповідає принципу рівності сторін у процесі [9].

Висновки. Отже, контроль у сфері публічного адміністрування розглядається як комп-

лексна діяльність, що поєднує перевірку, облік і спостереження за виконанням функцій підконтрольними об'єктами. Його зміст полягає у виявленні відхилень від установлених вимог і вжитті заходів реагування. Нагляд при цьому виступає більш вузькою формою діяльності, що пов'язана із забезпеченням дотримання загальних правил у сферах підвищеного ризику. У правовій теорії обидва поняття тісно взаємодіють, але відрізняються за обсягом і призначенням. Контроль виконує інформаційно-аналітичну функцію та забезпечує системність регулювання. Натомість нагляд характеризується профілактичними і примусовими ознаками.

У сфері судово-експертної діяльності контроль і нагляд набувають особливої ваги, оскільки висновки експертів безпосередньо впливають на вирішення справ. Вони виступають одним із головних джерел доказів у кримінальному, цивільному та адміністративному процесах. Законодавство закріплює незалежність експерта, але одночасно вимагає контролю за якістю його роботи. Це пояснюється ризиками викривлення результатів досліджень або появи експертних помилок. Важливим є баланс між незалежністю спеціаліста та необхідністю зовнішнього нагляду. Саме такий баланс гарантує достовірність та законність результатів експертизи.

Контроль за експертними дослідженнями здійснюється через організаційно-управлінські механізми, закріплені в законодавстві. Центральні органи влади, у сфері управління яких перебувають експертні установи, відповідають за дотримання вимог законності й належного методичного рівня. Міністерство, яке координує діяльність судових експертів, виконує функції науково-методичного забезпечення та формує єдину політику у сфері експертизи. Важливим інструментом контролю є ведення державних реєстрів, що забезпечують офіційне визнання кваліфікації експертів. Атестація спеціалістів і методик виступає ключовим способом перевірки якості. Завдяки цьому формується система подвійного захисту персонального та методичного.

На практичному рівні контроль та нагляд реалізуються через спеціальні процедури, такі як рецензування висновків і державна

реєстрація методик. Атестація методичних підходів дозволяє оцінити їх ефективність до застосування у справі. Державна реєстрація забезпечує прозорий доступ до перевірених методів та створює єдиний стандарт для всіх експертів. Участь незалежних фахівців у процесі рецензування знижує ризик упередженості. Наявність механізмів внесення змін до методик забезпечує їхню адаптивність. Усе це формує контрольовану і водночас гнучку систему експертної діяльності.

Судова практика підтверджує, що контроль та нагляд є невід'ємними елементами при вирішенні експертних питань. Призначення експертизи судом виступає формою контролю за належністю доказів і забезпеченням процесуальної справедливості. Нагляд проявляється у попередженні експертів про кримінальну відповідальність і у зобов'язанні сторін належно співпрацювати з експертними установами. Залучення спеціальних знань гарантує достовірність висновків і підвищує

рівень довіри до судового процесу. Зупинення провадження у справі до отримання результатів експертизи також виступає контролюючим інструментом. Це дозволяє уникнути передчасного вирішення справи без достатніх доказів.

Отже, контроль та нагляд у сфері судово-експертної діяльності поєднують правові, організаційні та практичні інструменти забезпечення об'єктивності досліджень. Контроль реалізується через системність процедур, перевірку методик і кваліфікації експертів, а також оцінку їхніх висновків. Нагляд виконує профілактичну і дисциплінарну роль, спрямовану на запобігання зловживанням і помилкам. Баланс незалежності експерта та зовнішнього контролю є ключовою умовою ефективності цієї системи. Впровадження атестації, реєстрації методик та рецензування висновків дозволяє поєднати принципи самостійності та підзвітності. Такий підхід формує цілісну модель гарантій у сфері судово-експертної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Контроль // Словник української мови: в 11 томах. Том 4, 1973. С. 285. URL: <http://sum.in.ua/s/kontrolj>
2. Нагляд // Словник української мови: в 11 томах. Том 5, 1974. С. 29. URL: <http://sum.in.ua/s/naghiad>
3. Адміністративне право та адміністративний процес. Повний курс : підручник / В. Галуцько, П. Діхтієвський, А. Берлач та ін. ; за заг. ред. В. Галуцька, В. Фелика. Вид. 5-те. Одеса : Видавництво «Юридика», 2025. 700 с.
4. Юнацький О. В. Проблеми контролю якості судово-експертного дослідження. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу: матеріали наук.-практ. конф. Харків, 2017. С. 231–232. URL: https://www.univd.edu.ua/general/publishing/konf/08_11_2017/pdf/108.pdf
5. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 № 4038-XII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12>
6. Про затвердження Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз : Постанова Кабінету Міністрів України; Порядок, Форма типового документа, Довідка, Картка від 02 липня 2008 № 595 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/595-2008-%D0%BF>
7. Про затвердження Положення про Міністерство юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 02 липня 2014 № 228 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/228-2014-%D0%BF>
8. Про затвердження Положення про Координаційну раду з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України : Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 16 листопада 1994 № 778 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/778-94-%D0%BF>
9. Ухвала Волинського окружного адміністративного суду від 14 вересня 2018 року у справі № 803/1039/18. Єдиний державний реєстр судових рішень. № 76571723. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76571723>

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.09.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 20.10.2025

Дата публікації: 28.11.2025